

IN MEMORIAM

Tony Robert Judt (1942-2010). *In memoriam*

Òscar Costa
HISTORIADOR

La recent desaparició de l'historiador anglès Tony Judt ha tingut una àmplia repercussió dins del mitjans especialitzats en temes històrics i, fins i tot, una sorprenent presència als principals mitjans periodístics anglosaxons. Cal fer un simple cop d'ull per comprovar el ressò que va causar la seva desaparició el 4 d'agost passat.¹ Judt, malalt des del 2008 d'esclerosi lateral amiotròfica (ELA), va quedar paralytitzat físicament des del desembre d'aquell any fins a la seva mort, però no va interrompre el seu treball. Conscient fins al final i impossibilitat per investigar, va reflexionar públicament sobre la malaltia, d'una manera que recorda, en l'àmbit hispànic, l'última etapa del desaparegut historiador madrileny Javier Tusell.

Format a Anglaterra i especialitzat en història social i intel·lectual de la França contemporània, Judt ensenyava a la Universitat de Nova York, on

---

¹ Una breu enumeració dels principals mitjans que van publicar obituàries: *The Observer* 7/8/2010; *The New York Times*, 7/08/2010; *Time*, 7/08/2010; *Telegraph*, 8/08/2010; *The Guardian*, 8/08/2010; *The Washington Post*, 8/08/2010, *The independent*, 9/08/2010, i l'excel·lent obituari escrit per Timothy Garton Ash al *New York Review of Books*, 30/09/2010.

dirigia l'Institut d'Estudis Europeus Erich Maria Remarque. L'historiador britànic destacava també com a crític i articulista en temes d'història contemporània, al *New York Review of Books*. Es va publicar un recull de les seves intervencions en aquest mitjà amb el títol de *Reappraisals: Reflections on the forgotten Twentieth Century*,² traduït al castellà l'any següent i que constitueix una de les primeres publicacions originals de l'autor a l'abast del públic hispànic juntament amb el magnífic *Postwar*,³ del qual parlarem més endavant.

Una trajectòria generacional: del marxisme i el sionisme a la història social

Abans caldria dir quatre coses sobre la trajectòria vital i intel·lectual de l'historiador britànic que poden contribuir tant a explicar el ressò mediàtic com a polemista com també algunes de les seves preocupacions característiques com a historiador. Nascut a Londres, de pares també britànics de confessionalitat jueva, Judt va estudiar a l'exclusiu Emmanuel School i més tard es va graduar en Història a la Universitat de Cambridge. Molt jove va abraçar el sionisme i va participar com a treballador voluntari en un kibbutz israelià per substituir persones mobilitzades durant el conflicte de 1967. A la Guerra dels Sis Dies, va actuar com a traductor i com a conductor per a les forces armades de l'Estat d'Israel. Aleshores, sionisme i socialisme anaven de braçet per al jove estudiant britànic.

L'enfrontament amb la realitat de la guerra i el coneixement de les condicions en què es trobava la població palestina, va produir un progressiu distanciament amb els inicials posicionaments sionistes i marxistes, fins a una postura decididament crítica amb l'ideal d'Estat jueu de la seva joventut. Va ser molt crític amb el seu idealisme inicial. Ara veia com la creació d'un Estat social basat en el treball col·lectiu a les comunes jueves passava per desplaçar o marginar la població palestina que habitava en aquell petit territori en disputa.

En els darrers anys de la seva vida les seves intervencions presentaven l'Estat jueu cada vegada més recolzat en un expansionisme monoètnic i exclouent, la qual cosa el va portar a manifestar-se com a partidari, no sense

---

² Tony JUDT, *Sobre el olvidado siglo XX*, Madrid, Taurus, 2008.

³ Tony JUDT, *Posguerra: una historia de Europa desde 1945*, Madrid, Taurus, 2006.

una agra polèmica amb les associacions jueves nord-americanes, d'un Estat democràtic i binacional que compregués els límits d'Israel i dels territoris palestins actuals, apropant-se a les posicions del seu col·lega historiador i crític literari d'origen palestí Edward Said. Judt mantenia que el públic americà era poc conscient de com la política exterior del seu país es trobava perillosament i invariable compromesa amb els avatars polítics d'un petit Estat mediterrani com Israel.

Per altra banda, en el context estrictament universitari, Judt va encapçalar un sonat manifest per la llibertat d'expressió i contra la pressió exercida per les associacions jueves sobre les universitats i la premsa americana. No admetia que tota crítica contra la política israeliana fos sempre denunciada com a antijueva o directament racista. Aquestes intervencions i el ressò que van provocar el van acompanyar fins al final i el van significar com a polemista. Però l'obra com a historiador anava molt més enllà de la seva experiència amb el sionisme i es focalitzava més aviat en els estudis europeus.

La professionalització francesa d'un historiador britànic

Durant la dècada de 1970 la seva trajectòria inicial com a historiador es va centrar especialment en la història contemporània de França. Hi dedicà diversos estudis d'història social i política, focalitzats sobre l'esquerra marxista, tant política com sindical. En concret, la seva tesi doctoral estudiava la reconstrucció del partit socialista francès durant els anys vint. Aquesta primera aproximació la va continuar a *Socialism in Provence 1871-1914: A study in the origins of French Modern Left*, basat en un sòlid treball d'investigació i encara escrita en clau d'història social en sintonia amb una visió historiogràfica tributària del marxisme.

Durant la dècada següent, l'historiador britànic va fer un gir cap a la història intel·lectual que es va produir en paral·lel a l'adopció d'una visió cada vegada més crítica cap a la trajectòria de l'esquerra occidental. El seu estudi *Past imperfect: French intellectuals 1944-1956* va ser paradigmàtic en aquest sentit. Judt s'apropava a la generació d'intel·lectuals que havien viscut la tràgica i complicada peripècia francesa durant la Segona Guerra Mundial i que, més o menys, sota el denominador comú de l'existencialisme, es van constituir en un referent per a l'esquerra universitària americana, però també

d'altres indrets del món. La seva crítica apuntava les sagetes contra la feblesa moral envers els crims i les violacions dels drets humans que es produïen al paísos de l'est d'Europa sotmesos a la dictadura de Stalin. Marcats per l'experiència viscuda al costat del Partit Comunista durant els anys de l'ocupació i la resistència, adoptaren, per al nostre historiador, una posició provinciana que els impedia la crítica de l'estalinisme i els seus ferris sistemes de control, la tirania cultural i moral que exercien dins del seu àmbit.

Judt mostrava com entre els epígons del gran Sartre es buscaven causes remotes per defensar situacions denunciabls en qualsevol part del món, però es deixava de banda o es mirava cap a un altre cantó quan es tractava de comprendre la difícil situació dels drets humans a la mateixa Europa. Ara bé, el llibre no estava escrit des de l'ansia de desmitificació periodística, ni des de la posició dels que han de matar el pare —com ara la generació de joves escriptors francesos que es van afirmar a partir de 1975—, sinó des de la metodologia acadèmica d'història intel·lectual de matriu anglosaxona a cavall entre la història social i la història de les idees. Judt, sense renunciar a l'exigència moral de l'historiador, encara més, integrant-la dins del tram de judici del seu propi treball, reivindicava la capacitat d'una mirada externa i científica per poder jutjar i explicar la peculiar situació dels intel·lectuals francesos en aquell període.

Les preocupacions que marcaren la redacció de *Postguerra*

Les preocupacions de Judt van canviar de direcció durant la dècada de 1990. La fi del comunisme apropà la seva mirada a la realitat del paísos de l'est d'Europa, els quals ja havien atirat la seva atenció a través de les vicissituds de la seva intel·lectualitat durant la Guerra Freda. El seu estatge a Viena li va servir per entrar en contacte directe amb els ambients de l'Est i tenir una mirada de primera mà sobre la difícil situació d'aquests paísos una vegada desaparegut el domini soviètic.

Per altra banda, els anys noranta palesaven els efectes a tot Occident del canvi de rumb neoliberal que els governs de Margaret Thatcher a Anglaterra i Donald Reagan als Estats Units havien suposat després del llarg paradigma socialdemòcrata que s'havia iniciat al final del conflicte mundial.

Aquestes preocupacions coincidien amb el seu nomenament com a director de l'Erich Maria Remarque Institute for European Studies a Nova

York. Es podria dir, amb el risc de simplificar molt, que si per una banda l'historiador britànic veia en un sentit ampli l'Estat del benestar que s'havia forjat a l'Europa de postguerra com a opció al món salvatge del neoliberalisme, per una altra es mostrava preocupat per les tensions dins de la mateixa Europa i molt especialment les que per força havien d'acompanyar la integració dels països de l'Est. Observava perplex les dificultats exteriors i interiors per a la integració d'aquests països dins de la normalitat europea. Veia amb preocupació com, per al nucli motor d'Europa, aquells països devien pagar el tribut de constituir-se en escut contra els corrents migratoris de l'Est, a la vegada que la reacció lògica contra els anys de plom de la dominació comunista, obria la porta a tota mena d'extremismes capaços d'impedir la fluïdesa del seu debat polític interior.

En aquesta línia, Judt es mostrava crític en plena dècada dels noranta contra els acords presos a Schengen, perquè entenia que afavorien les regions més dinàmiques de l'Europa més privilegiada i advocava per un reforçament de les capacitats d'intervenció de l'Estat que pogués servir de contrapès a les diferències de tot tipus, econòmiques, socials, ètniques, en el si de la Unió. Tots aquests paràmetres genèrics estan presents en la visió de l'autor però no expliquen per si mateixos per què la seva obra magna, *Postguerra*, publicada el 2006, va assolir immediatament el ressò d'un clàssic. Cal tenir present l'ofici d'historiador de Judt, l'amplíssima erudició desplegada en un tema d'aquesta extensió, per entendre la complexitat i transcendència d'aquesta obra. Es pot subratllar també que el llibre integrà en un mateix relat l'Est i l'Oest, cosa que *per se* suposà una novetat.

No és moment d'entrar a fons en una descripció crítica però ens podríem quedar amb dos apartats que aporten un bon testimoni del nivell argumental del conjunt. Dins de la primera part dedicada a l'Europa de la immediata postguerra, l'historiador britànic apunta que la reconstrucció d'Europa feta en clau socialdemòcrata respon no a la inspiració d'un corrent específic, sinó a la tasca conjunta dels grans partits emergents de la guerra. Fins i tot, fent recompte, es podria dir que la participació en la construcció del *Welfare State* dels partits conservadors cristianodemòcrates va ser més transcendent per a la major part dels països que els específicament socialdemòcrates. Aquesta assumptió comuna de l'Estat del benestar s'explicava en part per la presència comunista a l'altra banda del teló d'acer,

però també, i de manera molt més transcendent, perquè Europa emergia d'una llarga etapa de «guerra civil» de la qual es volien evitar les causes i divisions, per no recaure una altra vegada en els mateixos errors.

Destaco també l'epíleg amb què es tanca el llibre, que porta per títol «Des de la casa dels morts: un assaig sobre la memòria europea moderna», en què s'historien primer les amnèsies necessàries per a la construcció de l'Europa de postguerra. Aquells obllits sobre els quals poder reconstruir el continent devastat des de qualsevol punt de vista. Després, a partir dels anys seixanta, la progressiva recuperació de la memòria que, d'una manera de vegades obsessiva, tornà sobre els crims i les culpes del Vell Continent, omnipresents en el sistema d'institucions, com ara els museus, les conferències, els monuments que s'erigien en una forma permanent de recordar les bases sobre les quals poder construir el futur.

El llegat

Traduït al català com *El món no se'n surt*, el darrer llibre de Tony Judt, és probablement on l'historiador es va expressar de manera políticament més oberta, tot fent una defensa dels valors de la socialdemocràcia.

L'erudit anàlisi de Judt, dictat durant el seu darrer any de vida, analitza les bases de les crisis de la socialdemocràcia actual. Per fer-ho es remunta a la represa de la dreta conservadora a partir dels governs de Thatcher i Reagan. L'historiador mostra com la situació de desprestigi polític i intel·lectual, en la qual es bellugava el conservadorisme als anys de la postguerra, remunta a partir de l'aliança intel·lectual amb els pensadors de l'escola de Viena i l'anticomunisme de la Guerra Freda. Hayek o l'escola de Chicago basteixen la teoria i a més generen unes idees força que minen les bases de l'intervencionisme en el qual la generació de la postguerra va fonamentar la creació de l'Estat del benestar.

Les virtuts del mercat van anar seguides d'una onada de privatitzacions que es fonamentaven en un axioma general que es negava, i es nega, a contrastacions empíriques: que l'Estat, el món públic (i sotmès a control democràtic) gestiona pitjor que el món empresarial. El corollari d'aquest axioma és la claudicació progressiva de la responsabilitat estatal en la cohesió social i en la introducció de reformes per pal·liar els efectes negatius del mercat. Aquest procés va provocar, per descomptat, la creixent desafecció de

la política d'amplis sectors ciutadans, sobretot dels més necessitats, però també de les generacions juvenils que els darrers trenta anys semblen mirar cap a un altre costat davant d'un món polític que els és cada vegada més aliè.

Paradoxalment, en la visió de l'historiador britànic la difusió del decàleg neoliberal havia estat facilitada per l'actitud radical dels joves dels anys seixanta. Nascuts en una societat que ja no havia patit l'experiència directa de la destrucció, ni les privacions dels dos grans conflictes mundials, van adoptar un criticisme demolidor envers la generació anterior, la dels democristians, socialdemòcrates i liberals, que havia encetat la construcció de l'Estat del benestar, com a reacció davant dels grans problemes que havien conduït els europeus i el món als dos episodis més sagnants de la història.

Davant d'aquesta situació, Judt cridava a una actitud radical, tot reivindicant la rehabilitació de l'intervencionisme com a antídoto intel·lectual i moral per combatre l'unilateralisme omnipresent de la ideologia del mercat. La seva crida final anava dirigida als joves i plantejava com a única sortida una tornada a la història, una radical reivindicació de l'acció política.